Список використаних джерел

1. Директива 2014/59/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи, яка встановлює рамкові положення щодо оздоровлення та виведення з ринку кредитних установ та інвестиційних фірм. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.173.01.0190.01.ENG.
2. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17.
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей виведення з ринку системно важливого банку в умовах воєнного стану». від 06.10.2022 № 2643-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-20#Text.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/.

УДК 338.23

О.В. Черниш,
к.е.н., доцент кафедри фінансів та бізнес-консалтингу,
Київський національний університет технологій та дизайну,
volgachernysh@gmail.com

ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Відбудовувати Європу після Другої Світової Війни почали аж через три роки після її завершення. До того життєздатність повоєнної західноєвропейської економіки підтримував імпорт з Північної Америки і субсидії та позики з США та Канади.

Так не могло тривати довго, саме тому розробили план Маршалла – програму технічної і економічної допомоги Європі не лише для підтримки, але й для відновлення економіки. Якщо економіку країни після війни не відновити, її потрібно буде постійно дотувати. І останнє у результаті виходить значно дорожче.

У ХХ ст. крім двох світових воєн сталося понад 350 локальних воєн і воєнних конфліктів. Якщо до Першої світової війни зафіксовано всього 36 локальних воєн і воєнних конфліктів, то в період між світовими війнами їх налічувалося 80, а після Другої світової війни – більш як 250. Після 1945 р. у воєнних діях брали участь понад 12 млн військовослужбовців майже із 100 країн світу, а кількість загиблих перевищила 35 млн осіб (у роки Першої світової війни загинуло 10 млн осіб, Другої світової – 54 млн) [1].

У Женевських конвенціях 1949 р. разом з терміном «війна» використовують визначення «міжнародний збройний конфлікт» [2, ст. 2]. та «не міжнародний збройний конфлікт» [2, ст.3]. Таким чином, починаючи з 1950-х рр, термін «збройний конфлікт» вживають набагато частіше, ніж термін «війна». Цю заміну зумовлено насамперед політичними та ідеологічними міркуваннями, спробою змістити акценти у цих поняттях, а також забороною війни як засобу вирішення міжнародних суперечок. Зрозуміло, що межа відмінності між «війною» і «збройним конфліктом» є досить умовною, хоча такий поділ має певне значення для права, застосовуваного під час збройних конфліктів.

З економічної точки зору відмінність між війною і збройним конфліктом полягає в масштабах економічних змін і завданих збитків. Так, війна призводить до якісної зміни стану суспільства, тому що державні інститути починають виконувати специфічні функції, зумовлені саме війною. Внаслідок цього життя суспільства у цілому та економіку зокрема перебудовують для забезпечення перемоги над ворогом. Під час збройного конфлікту політична мета є обмеженішою, ніж у ході війни. Він не супроводжується докорінною зміною усього державного механізму на воєнний лад.

Найвідоміший досвід повоєнного відновлення – економічне зростання після Другої світової війни, так званий післявоєнний економічний бум (золоте століття капіталізму), що почався після її завершення в 1945 р. і тривав до кінця 1970-х років. Післявоєнний економічний бум характеризувався високим і стійким економічним зростанням, практично повною зайнятістю в європейських і східноазійських країнах, зокрема, в тих, які були дуже спустошені війною, а саме: в Японії (японське економічне диво), Західній Німеччині (економічне диво), Франції (славне тридцятиріччя), Італії (італійське економічне диво) та Греції (грецьке економічне диво).

Після припинення активних бойових дій на території України також виникне необхідність розпочати масштабну післявоєнну відбудову економіки, що повинна базуватись на основі чітко розробленого українським Урядом Плану за підтримки світової спільноти та міжнародних донорів.

Очевидним є те, що стійке економічне зростання та розвиток можуть базуватись лише на стійкому безпековому фундаменті. Безпека за своєю природою є суспільним благом, що має надаватися державою та міжнародним співтовариством. За відсутності ж цього суспільного блага обсяги приватних інвестицій наближатимуться до нуля, економічна діяльність гальмуватиметься, а безпекові витрати покладатимуться на плечі бізнесу, що збільшуватиме витратність його економічної діяльності та знижуватиме його конкурентоспроможність.

Після виконання цієї базової умови ключовими цілями післявоєнної відбудови економіки країни мають стати:

- відбудова знищеного або пошкодженого у наслідок війни майна та інфраструктурних об’єктів;
- швидке відновлення економічної діяльності;
- повернення в Україну біженців, внутрішньо-переміщених осіб та їх включення до економічних процесів;
- формування засад для стійкого економічного зростання.

Слід зазначити, що найвагомішими джерелами фінансування післявоєнної відбудови України повинні стати репарації від країни-агресора та допомога міжнародної спільноти.

У формуванні пулу міжнародної допомоги для відбудови України ключову роль мають відіграти ЄС, уряди країн-партнерів і міжнародні інститути – Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо.

Вже зараз навантаження державного боргу стає непомірним: на рівні 85 % ВВП за прогнозом на кінець 2022 року, а формування нових боргових зобов’язань заганятиме країну в борговий «зашморг».

Грантовий характер фінансування Плану відбудови, на відміну від кредитного, дозволить уникнути боргової кризи та підтримати паростки економічного зростання в Україні.

Щодо історичних прецедентів, то за планом Маршала для Європи в 1948–1953 рр. 91 % американської допомоги надавалося у формі грантів.

План постконфліктної реконструкції для Боснії та Герцеговини на 1996–2004 роки передбачав надходження 82 % міжнародної допомоги через грантове фінансування.

В 1985–2015 роках 20 країн із 35, в яких були збройні конфлікти, отримували допомогу з трастових фондів на безповоротній основі.

Іншими важливим аспектом післявоєнної відбудови України має бути її органічне поєднання з процесами європейської інтеграції. Зараз зусилля української дипломатії мають спрямовуватися на отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС, а згодом і здобуття повноправного членства. Тобто програму післявоєнної відбудови України слід гармонізувати із завданнями членства в ЄС та забезпечити включення України до європейських програм передвступної підготовки. З 2007 року ЄС запровадив Інструмент допомоги перед вступом – Instrument for Pre-Accession.

Інструмент призначений для розбудови інститутів у країнах-кандидатах за зразками ЄС, активізації регіонального співробітництва, підвищення якості людського капіталу, розбудови транспортної інфраструктури, охорони довкілля, активізації механізмів економічного розвитку.

Для розробки збалансованого плану відбудови країни вкрай важливо дотримуватися певної етапності або послідовності вживаних заходів.

На І етапі (що триватиме від кількох місяців до одного року) основні зусилля повинні фокусуватися на відновленні інфраструктури, соціальних об'єктів і наданні гуманітарної допомоги. Зокрема, ремонту та відбудові підлягатимуть автошляхи, мости, залізничні колії, вокзали, електричні мережі та підстанції, системи водопостачання і водовідведення, ферми і сільськогосподарські угіддя, житлові будинки, школи, лікарні, адміністративні будівлі. Хоча, слід зазначити, що всі ці заходи провадяться постійно і регулярно, адже є необхідними для забезпечення нормального рівня існування населення країни.

На ІІ етапі, який триватиме кілька років, акцент зміщуватиметься на створення засад стійкого економічного зростання, при поступовому зменшенні масштабів рятувальних заходів у соціальному секторі та секторі критичної інфраструктури. Тут основні зусилля зосереджуватимуться на створенні робочих місць і постійних джерел генерування доходів.

Загалом відновлення зруйнованої після війни економіки має відбуватися за такими основними напрямами:

- відбудова інфраструктури та відновлення природного середовища;
- реконструкція житлового фонду;
- реабілітація постраждалих, відновлення соціальної інфраструктури та сфери соціальних послуг;
- відродження промислового сектору, створення нових робочих місць і підтримка малих і середніх підприємств;
- створення виробничих потужностей і формування державних замовлень для посилення обороноздатності країни;
- підвищення якості державного управління та посилення інститутів ринкової економіки.

При цьому, як свідчить досвід Балканських країн, секторна спрямованість міжнародної допомоги може виглядати таким чином:

- екстрена допомога та реконструкція: продовольча допомога, тимчасове житло для внутрішньо-переміщених осіб, інші рятувальні заходи;
- соціальна інфраструктура та публічні послуги: освіта, охорона здоров’я, постачання і очищення води, державне управління і соціальні послуги;
- економічна інфраструктура: транспорт і логістика, зв’язок, енергетика, бізнес-послуги, фінансові послуги;
- виробничий сектор: промисловість, сільське та лісове господарство, будівництво, туризм, торгівельні заходи і регулювання;
- допомога товарами/ загальна програмна допомога;
- підтримка громадянського суспільства і неурядових організацій.

З огляду на це, в Україні при розробці Плану відбудови економіки значна увага має приділятися, по-перше, питанням кредитної підтримки та активізації приватних інвестицій в **малі та середні підприємства**. Саме такий вектор забезпечить створення **робочих місць** для населення, включаючи мігрантів, що повертаються, і демобілізованих військовослужбовців.

По-друге, суттєва частина грантової та кредитної допомоги має спрямовуватися на **відновлення та модернізацію промислових підприємств**, на технологічне оновлення виробничих процесів, на технічні місії підприємців. Впровадження технологій, що відповідають європейським стандартам, дозволять підприємствам відновити

свої конкурентні позиції на ринку та інтегруватися в глобальні ланцюги створення вартості.

Слід зазначити, що стратегічно важливими для національної економіки в поствоєнний період є такі **галузі промисловості** як: машинобудування (зокрема, в частині обладнання для паливно-енергетичного комплексу, транспортного машинобудування та виробництва озброєнь); залізорудна та металургійна промисловість; добування нафти та газу; нафтопереробна галузь; хімічна та фармацевтична промисловість.

Для відродження та посилення цих галузей вкрай важливо включити до Плану відбудови України компоненти **кредитного та пайового фінансування** підприємств (як діючих та пошкоджених під час війни, так і нових підприємств).

Список використаних джерел

1. Гуменюк Л. Соціальна конфліктологія: підруч. Тема 12: Міждержавні конфлікти. Львів: ЛДУВС, 2015. 564 с. URL: https://pidruchniki.com/78492/psihologiya/mezhderzhavni_konflikti.

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими Документ 995_153, чинний, поточна редакція – Редакція від 08.02.2006, підстава - 3413-IV (дата звернення 17.03.23). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.